

- структурний розвиток сільського господарства, який охоплює раціональне землекористування з урахуванням екологічних норм у рамках розвитку сільськогосподарських підприємств товарного сектору визначених розмірів;
- розміщення сільськогосподарського виробництва відповідно до природно-ресурсного та трудового потенціалу САР та ринкового попиту на продовольство, планування посівних площ відповідно до наукових норм, розвиток тваринницьких галузей у товарних фермерських господарствах, відновлення виробничої інфраструктури та обслуговуючих ланок АПК.

Література

1. Гайдуцький П.І. Про основні засади реформування системи державної підтримки сільського господарства та сільської території / П.І. Гайдуцький // Економіка АПК : Міжнар. наук.-виробн. журнал. – 2005. – № 11. – С. 43-48.
2. Дорогунцов С.І. Екосередовище і сучасність. – В 4-ох т. / С.І. Дорогунцов, М.А. Хвесик, Л.М. Горбач; РВПС України НАН України, Волинський національний університет ім. Лесі Українки. – Т. IV: Стратегія регіонального розвитку й екосередовище. – К. : Вид-во "Кондор", 2006. – 365 с.
3. Концепція і стратегія розвитку та розміщення продуктивних сил України. – К. : РВПС України НАН України, 2003. – 283 с.
4. Розвиток сільських територій України / за ред. О.Г. Осаулєнка. – К. : ІВЦ Держкомстату України, 2006. – 751 с.
5. Сільськогосподарський комплекс України: соціально-економічні пріоритети розвитку / за ред. М.А. Хвесика, А.С. Лісєцького. – К. : РВПС України НАН України, 2009. – 216 с.
6. Соціально-економічний розвиток села: організаційно-економічні засади / за ред. В.К. Терещенка. – К. : Вид-во "Четверта хвиля", 2004. – 424 с.
7. Гальчинський А.С. Стратегія економічного і соціального розвитку України (2004-2015 роки) / А.С. Гальчинський, В.М. Гєєць, С.Г. Бабєнко та ін. // Шляхом європейської інтеграції / Національний інститут стратегічних досліджень; Інститут економічного прогнозування НАН України. – К., 2004. – 416 с.

Важинский Ф.А. Концептуальные основы развития социально-экономического потенциала сельских территорий

При последовательной ориентации на устойчивое развитие каждой сельской территории важно пользоваться выводом Концепции экономической стабилизации и роста в Украине, в которой указано, что для Украины нет большей проблемы в решении ее будущего, чем курс на стабильный рост. Распространение этого вывода дает основания использовать его при разработке стратегии развития сельских территорий. Наибольший эффект в хозяйствовании имеют сельскохозяйственные предприятия, фермерские хозяйства, обслуживающие структуры, которые в своей деятельности базируются на четком видении ближайшего, смотровой (среднесрочного) и стратегического будущего. Их успех предопределяется тем, что четкое определение стратегии развития представляет собой надежную научно-методологическую основу организации производства, его социального развития и др. Выделены приоритеты стратегического развития социально-экономического потенциала сельских территорий. Приведены сильные и слабые стороны регионов. Определены цели, достижение которых будет способствовать комплексному решению проблем и реализации стратегической цели развития социально-экономического потенциала сельских территорий.

Ключевые слова: сельские территории, стратегическое развитие сельских территорий, диверсификация, приоритетность, ресурсы, инвестиции, инновации, конкурентоспособность.

Vazhynsky F.A. Conceptual Foundation of the Development of the Social and Economic Potential of Rural Areas

With a consistent orientation towards sustainable development of each rural area it is important to apply the conclusion of the Concept of Economic Stabilization and Growth in Ukraine, which stated that Ukraine does not have more problems in solving of its future than

the rate for sustainable economic growth. The distribution of this conclusion gives a reason to use it in the developing strategy for the development of rural areas. Agricultural enterprises, farms, and service structures have the greatest effect in managing, which in its activities are based on a clear vision of the nearest, mid-term, and strategic future. Their success is due to the fact that a clear definition of the strategy is a solid scientific and methodological basis of the organization production, its social development, etc. Some strategic development priorities of the social and economic potential of rural areas are highlighted. Strengths and weaknesses of the regions are shown. The achievement of the objectives specified will contribute to solving complex problems and implementing a strategic purpose of socio-economic potential of rural areas.

Keywords: rural areas, strategic rural development, diversification, priorities, resources, investment, innovation, competitiveness.

УДК 364.01:364.442.6

Аспір. О.В. Демкович¹ –

Львівська державна фінансова академія

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ

Визначено основні теоретико-методологічні засади соціального захисту населення. Проаналізовано виникнення терміна "соціальний захист". Теоретично обґрунтовано сутність соціального захисту населення як системи управління соціальними ризиками суспільства. Висвітлено мету, завдання та основні принципи соціального захисту. Розкрито суть основних форм соціального захисту, а саме соціального страхування, соціального забезпечення та соціальної допомоги. Зроблено висновок про необхідність подальшого розвитку і дослідження теоретичних аспектів соціального захисту населення.

Ключові слова: соціальний захист, соціальні ризики, соціальна допомога, соціальна безпека, соціальне страхування.

Постановка проблеми. У сучасних умовах економічного розвитку України потрібно забезпечити належний соціально-економічний стан країни. Останнім часом проблеми соціального захисту населення стали одними з найбільш обговорюваних у світі, а саме – проблема його правового та фінансового забезпечення. Результати аналізу свідчать про неефективність теоретичної основи цієї системи. Тому розвиток та дослідження теоретичних аспектів соціального захисту – досить актуальна проблема.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Теоретичні особливості соціального захисту висвітлено у багатьох працях науковців та дослідників, таких як: Н. Болотіна, В. Скуратівський, В. Лагутін, Е. Лібанова, Ю. Шклярський та ін. Однак існує чимало проблемних питань у цій сфері, які потребують свого удосконалення та перегляду.

Мета роботи – дослідити теоретико-методологічні засади соціального захисту населення, зокрема з'ясувати суть поняття "соціальний захист", визначити мету, форми та основні завдання соціального захисту.

Викладення основного матеріалу дослідження. В Україні поняття "соціальний захист" набули широкого вжитку тільки на етапі переходу до ринку і як його атрибут, хоча в тій чи іншій формі соціальний захист завжди був притаманний українському суспільству. Формуванню сучасних систем соціального

¹ Наук. керівник: доц. О.Я. Маліновська, канд. екон. наук

захисту у світі сприяло усвідомлення необхідності створення соціальних амортизаторів ринкових ризиків. Багато людей ще й нині не сприймають термін "соціальний захист" щодо населення загалом, вважаючи, що він стосується тільки незахищених верств населення. Дедалі частіше соціальний захист передбачає комплекс заходів, спрямованих на створення безпечного соціального середовища для людини [1, с. 91].

Зокрема, у ст. 46 Конституції України зазначено, що громадяни мають право на соціальний захист, що включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та інших випадках, передбачених законом. Це право гарантується загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням за рахунок страхових внесків громадян, підприємств, установ і організацій, а також бюджетних та інших джерел соціального забезпечення; створенням мережі державних, комунальних, приватних закладів для догляду за непрацездатними [2].

Соціальний захист є традиційним напрямком соціальної політики, що пройшов власний еволюційний шлях за змістом, масштабами, методами, джерелами фінансування та інструментами. Сходінки розвитку суспільства можна спостерігати на зміні акцентів, ролей між всіма сторонами, що беруть участь у здійсненні соціального захисту.

Рис. Еволюція соціального захисту [3, с. 219]

Історію виникнення терміна "соціальний захист" пов'язують із багатьма подіями, наприклад, із прийняттям закону США про соціальний захист (Social Security Act) у 1935 р. Однак Гай Перрін стверджує, що концепцію системи соціального захисту сповна було втілено в новозеландському законодавстві 1938 р. Н. Болотіна ж стверджує, що пріоритет тут належить Росії – 31 жовтня 1918 р. РНК у Росії затвердила Положення про соціальне забезпечення трудящих. Проте від 30-х років XX ст. термін "соціальний захист" став більш поширеним і загальноживим. Зазначимо, що поняття соціального захисту населення є досить широким і охоплює практично всі верстви населення тією чи іншою мірою.

На сьогодні термін "соціальний захист" по-різному трактують вчені та дослідники. Його можна розглядати як у вузькому, так і в широкому значеннях. Наприклад, Н. Болотіна поняття "соціальний захист" у широкому розумінні визначає як "діяльність держави, спрямовану на забезпечення формування і розвитку повноцінної особистості, виявлення і нейтралізацію негативних факторів, що впливають на неї, створення умов для самовизначення і ствердження у житті". У вузькому розумінні соціальний захист визначають як сукупність економічних і правових гарантій, що забезпечують дотримання найважливіших

соціальних прав громадян, досягнення соціально прийнятного рівня життя [4, с. 14]. У дефініції, яку запропонував В. Лагутін, соціальний захист розглядають як "сукупність заходів, що здійснюються у суспільстві для забезпечення суспільно нормальних умов матеріального і духовного життя всіх членів суспільства, насамперед тих, хто не здатний самостійно забезпечити такі умови" [5].

Скуратівський В. визначає соціальний захист як "комплекс організаційно-правових та економічних заходів, спрямованих на захист добробуту кожного члена суспільства в конкретних економічних умовах" [1, с. 92]. У найширшому трактуванні соціального захисту до нього зараховують також заходи з охорони здоров'я, соціальну роботу тощо. Отже, соціальний захист передбачає певний рівень матеріальної забезпеченості, тобто підтримку доходів, захист добробуту. До найважливіших характеристик терміна "соціальний захист" відносять: види та організаційно-правові форми соціального захисту, категорії громадян, яким надається соціальна допомога чи які охоплені соціальним страхуванням. Цей методологічний підхід ґрунтується на позиції Міжнародної організації праці, котра розглядає національні системи соціального захисту як комбінацію різних інститутів соціального страхування і соціальної допомоги.

Зауважимо, в наукових колах співвідношення понять "соціальний захист" і "соціальне забезпечення" є дискусійним. Приміром, вітчизняні науковці П. Рабінович та О. Панкевич вважають термін "соціальне забезпечення" більш вдалим, ніж "соціальний захист". Причини цього полягають в тому, що у процесі забезпечення прав і свобод людини "захист" є тільки одним із складових елементів. Крім цього, слово "захист" асоціюється з якоюсь тимчасовою дією, яка має закінчитись, як тільки мине загроза, між тим як "забезпечення" – це тривалий процес, який має сталий характер і не залежить від тимчасових життєвих ускладнень. Також термін "захист" несе тривожне психологічне навантаження, адже йдеться про загрозу, напад, небезпеку, від якої треба захищатись [6, с. 105].

До форм соціального захисту належать: особисті види соціального страхування (пенсійне, медичне, від нещасних випадків на виробництві, від безробіття); соціальна допомога різних видів; соціальне забезпечення. Якщо детально розглядати форми соціального захисту, то соціальне страхування можна визначити як основу державної системи соціального захисту, яка забезпечує матеріальну підтримку непрацездатних громадян за рахунок фондів, які створені працездатними членами суспільства. Соціальна допомога надається як у грошовій, так і в натуральній формах громадянам, які перебувають у нужді, перед тим перевібивши стан доходів сім'ї. Деяким категоріям громадянам надається допомога без перевірки доходів.

Соціальне забезпечення, як окрема форма соціального захисту населення, є системою виплат держави, що здійснюються на принципово інших засадах, і передусім без попередніх внесків (як це відбувається у разі соціального страхування) та без огляду на потребу в цих коштах їх отримувача (як це відбувається в разі надання соціальної допомоги). Основна функція соціального забезпечення – турбота про ті категорії населення, які в законодавчо встановленому порядку мають право на тривалу або постійну допомогу (за віком, інвалідністю, обмеженою працездатністю, відсутністю інших джерел існування) і роз-

поділ коштів соціального захисту, виплат зі соціального страхування. Соціальне забезпечення здійснюється у разі тимчасової непрацездатності, вагітності та пологів, догляду за дитиною-інвалідом, хвороби; досягнення пенсійного віку, безробіття, смерті годувальника, нещасного випадку на виробництві, професійного захворювання тощо. На відміну від соціального забезпечення питання про надання соціальної допомоги розглядається індивідуально, згідно з чинним законодавством і стосовно людей, що через різні обставини істотно знизили свій рівень життя [7, с. 258].

Також варто виділити пасивні та активні заходи підтримки доходів, які містить соціальний захист. Пасивними заходами є соціальна допомога, активними – соціальне страхування (тобто забезпечення доходів у разі втрати працездатності чи роботи), лікування та профілактика хвороб, а також сприяння освіті й підвищенню кваліфікації [1, с. 94]. На наш погляд, ефективним виконанням соціального захисту населення є поєднання пасивних та активних заходів. Наприклад, у Польщі в багатьох місцевих центрах із надання соціальної допомоги обов'язковою умовою її надання є виконання одержувачем певної соціальної допомоги. Отже, виходячи із викладеного вище, можна визначити кінцеву мету соціального захисту. Вона полягає у тому, щоб забезпечити кожному громадянину мінімальний життєвий рівень, необхідний для саморозвитку та самореалізації у житті. Також сюди можна віднести забезпечення соціальної справедливості та соціальної рівності громадян країни.

Важливими поняттями, які нерозривно пов'язані із соціальним захистом, є соціальна безпека та соціальний ризик. Результатом всіх заходів, які проводяться в межах соціального захисту, є стан захищеності людини. Зазвичай безпеку розглядають не тільки для окремої людини, а й для суспільства загалом. Вона є складовою національної безпеки, що визначає стан захищеності життєво важливих інтересів особи, суспільства і держави від внутрішніх і зовнішніх загроз, а також від загрози соціальним інтересам. Соціальний ризик визначають як певні конкретні умови людської життєдіяльності, за яких постає необхідність у соціальному захисті. Одним з основних завдань соціального захисту є усунення соціальних ризиків. Правовим підґрунтям визначення цих умов життєдіяльності або об'єктивних обставин, з настанням яких особа має право на соціальний захист, можна вважати положення законодавства щодо соціального захисту. Можна виокремити такі соціальні ризики, як непрацездатність, безробіття (часткове безробіття), втрата годувальника та малозабезпеченість тощо.

Підсумовуючи, зазначимо, що обґрунтування доктрини соціального захисту та її законодавче вираження залежать від трьох груп факторів – політичних, економічних і соціальних, котрі формують простір життєдіяльності людей. Політичні фактори охоплюють ідеологію, законодавство, інституціональну структуру держави і суспільства. Економічні (матеріально-речові) фактори визначають рівень матеріального добробуту країни та її населення. Соціальні фактори (соціально-психологічні, морально-етичні, релігійні компоненти життєдіяльності) – ступінь гармонізації відносин між державою, суспільством та індивідом.

Висновки. Отже, поняття соціального захисту можна трактувати як багаторівневу систему економічних, соціальних та правових відносин з управлін-

ня соціальними ризиками суспільства для ліквідації їх небажаних наслідків та забезпечення належного рівня життя. Система соціального захисту об'єднає такі елементи: соціальне забезпечення, соціальну допомогу окремим категоріям населення, соціальне страхування. Дослідивши деякі теоретико-методологічні особливості соціального захисту, можна зробити висновок про те, що необхідним є забезпечити цілісну та комплексну теоретичну базу для ефективної роботи соціального захисту населення. Важливим є поєднання як активних, так і пасивних заходів підтримки доходів кожного громадянина. Не потрібно забувати і про ключові моменти соціального захисту – це забезпечення можливостей для розвитку та реалізації в житті кожної людини та забезпечення соціальної рівності та справедливості.

Література

1. Скуратівський В.А. Основи соціальної політики : навч. посіб. / В.А. Скуратівський, О.М. Палій. – К. : Вид-во МАУП, 2002. – 200 с.
2. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 черв., 1996 р. – К. : Вид-во "Просвіта", 1996. – 80 с.
3. Соціальна політика України: теорія, методологія, механізми реалізації : монографія / С.О. Корещук; Донец. держ. ун-т упр. – Донецьк : Изд-во "Юго-Восток", 2009. – 445 с.
4. Соціальні права людини та їх державне забезпечення: сучасні тенденції розвитку // Захист соціальних прав людини і громадянина в Україні: проблеми юридичного забезпечення. – К. : МПІ Леся. – 2003. – С. 14-17.
5. Лагунін В.Д. Людина та економіка: соціоекономіка / В.Д. Лагунін. – К. : Вид-во "Просвіта", 1996. – 416 с.
6. Рабінович П. Соціальне право: деякі питання загальної теорії / П. Рабінович, О. Панкевич // Право України : наук. журнал. – 2003. – № 1. – С. 104-107.
7. Михайловська І.М. Система соціального захисту в Україні: сутність, основні складові та напрямки вдосконалення / І.М. Михайловська, О.В. Неліпович // Вісник Хмельницького національного університету : наук. журнал. – Сер.: Економічні науки. – Хмельницький : Вид-во ХНУ. – 2011. – Т. 4, № 6. – С. 255-260.

Демкович О.В. Теоретико-методологические основы социальной защиты населения

Определены основные теоретико-методологические основы социальной защиты населения. Проанализировано возникновение термина "социальная защита". Проведено теоретическое обоснование сущности социальной защиты населения как системы управления социальными рисками общества. Освещены цели, задачи и основные принципы социальной защиты. Раскрыта суть основных форм социальной защиты, а именно социального страхования, социального обеспечения и социальной помощи. Сделан вывод о необходимости дальнейшего развития и исследования теоретических аспектов социальной защиты населения.

Ключевые слова: социальная защита, социальные риски, социальная помощь, социальная безопасность, социальное страхование.

Demkovych O.V. Theoretical and Methodological Bases of Social Welfare

The main theoretical and methodological foundations of social protection of population are outlined. Some peculiarities of the concept of social security content in the theory of social policy are illuminated. The theoretical ground of the essence of social defence of population as a control system by social risks company is determined. The goals, objectives and basic principles of social protection are defined. The attention is focused on the main forms of social protection such as social insurance, social security and social assistance. A conclusion is made about the necessity of further development and research on the theoretical aspects of social protection of population.

Keywords: welfare, social risks, social assistance, social safety, social security.